

Валерій ДОМАНІЦЬКИЙ

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОТНИХ КОШТІВ

Розкрито економічний зміст фінансового механізму організації оборотних коштів підприємницьких структур та його складових (методів, форм, інструментів) як частини цілісного господарського механізму мікрорівня.

The economic content of the financial mechanism to organize the circulating value and its compound (methods, forms, tools) as a part of complete economic mechanism of microlevel is opened.

У процесі розбудови ринкових відносин в Україні виникає протиріччя, що формує завдання прагматичного плану з одного боку, а з іншого – завдання наукового характеру.

Основний зміст завдань практичного характеру полягає у невідповідності методів та форм організації фінансів підприємницьких структур вимогам ринку, що знаходить прояв у надлишковій авансованій вартості, яка перешкоджає ефективному процесу відтворення та стимулює посилення кризи в економіці. Змістом завдань наукового характеру є дослідження відповідних явищ та процесів у фінансово-економічній системі для виведення основних закономірностей її розвитку.

Вказана проблематика потребує конкретних шляхів вирішення і одним з таких шляхів є розв'язок проблеми ефективної організації оборотних коштів. Акцитування уваги на обґрунтуванні фінансового механізму організації оборотних коштів

вимагають умови господарювання, що склались в сучасному економічному середовищі та необхідність створення власної наукової школи фінансів.

Нині питанням організації оборотних коштів займаються провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких необхідно відзначити: І. О. Бланка, Ю. Бріггема та Л. Гапенські, Дж. К. Ван Горна, М. В. Романовського, Р. А. Слав'юка та інших науковців. В їхніх працях закладені підвалини, але не повністю розкриті питання функціонування механізму організації оборотних коштів як єдиного цілого [1; 3; 4; 8; 9].

Натомість, наукові основи побудови фінансового механізму в цілому, закладені в працях В. М. Опаріна, В. М. Федосова, С. І. Юрія та інших вчених. Домінуючим визначенням цього поняття слід вважати наступне: фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів, форм та інструментів, які функціонують в процесі формування, розподілу та використання

фондів грошових коштів і за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення [5; 7; 10].

Виходячи з вищезазначеного, важливим є завдання формування та обґрунтування основних положень дієвості механізму організації оборотних коштів.

Фінансовий механізм організації оборотних коштів є складовою господарського механізму суб'єкта господарювання і являє собою сукупність конкретних фінансово-економічних методів організації руху авансованої вартості у формі оборотних коштів, що реалізуються за допомогою різноманітних фінансово-економічних форм та інструментів.

Особливість організації оборотних коштів полягає в тому, що вона реалізується в процесі формування, розподілу та використання фондів грошових коштів. Під час формування фінансові ресурси утворюються; в процесі розподілу визначається та їх частина, що спрямується у оборотні активи та під час використання – відбувається авансування розподіленої вартості у формі оборотних коштів.

Основне призначення механізму – це ефективне управління складовими матеріальної бази оборотних коштів* в системній єдності, оптимізація обороту вартості, зближення термінів грошових надходжень та видатків, що пов'язані з оборотними коштами тощо.

Першою основою функціонування механізму є кількісна визначеність оборотних активів в межах нормативу запасів, планового об'єму формування дебіторської заборгованості та залишків грошових коштів; якісна основа – це науково обґрунтоване формування та використання джерел оборотних активів.

Дієвість механізму організації оборотних коштів базується на принципах:

- взаємної узгодженості методів реалізації механізму поряд з його формами та інструментами;

* Матеріальною базою оборотних коштів виступають оборотні активи.

- пріоритетності застосування новітніх та ефективних елементів механізму, які є дієвими в сучасних умовах господарювання вітчизняної економіки;
- превалювання методів, форм та інструментів механізму, які сприяють забезпеченню сталості економічного зростання країни і створюють умови неперервності суспільного відтворення в зростаючих масштабах;
- ретельного аналізу та цільового синтезу елементів механізму інших економік різних типів, виключаючи механістичне та сліпе їх копіювання і втілення в життя у вітчизняній економічній практиці.

Як зазначалось, фінансовий механізм організації оборотних коштів складається з методів, форм та інструментів (див. рис. 1). В цьому механізмі необхідно розрізняти методи (які включають в себе часткові або спеціальні):

- 1) забезпечення (фінансове, правове та інформаційне).
- 2) регулювання (прогнозування, організація, аналіз і контроль).

Методом забезпечення передбачається фінансова, правова та інформаційна підтримка для забезпечення неперервності діяльності. Метод регулювання орієнтований на збереження кількісних та якісних властивостей механізму в умовах зміни середовища для виконання встановленої програми і покликаний забезпечити стійкість його функціонування, рівновагу та досягти поставленої мети. В складі регулювання розрізняють: прогнозування, організацію, аналіз та контроль.

Серед головних завдань прогнозування розрізняють:

- науковий аналіз економічних процесів та тенденцій розвитку;
- оцінку дій щодо розвитку в майбутньому і передбачення різноманітних ситуацій, що вимагають вирішення;
- виявлення закономірностей у розвитку та можливих його альтернатив

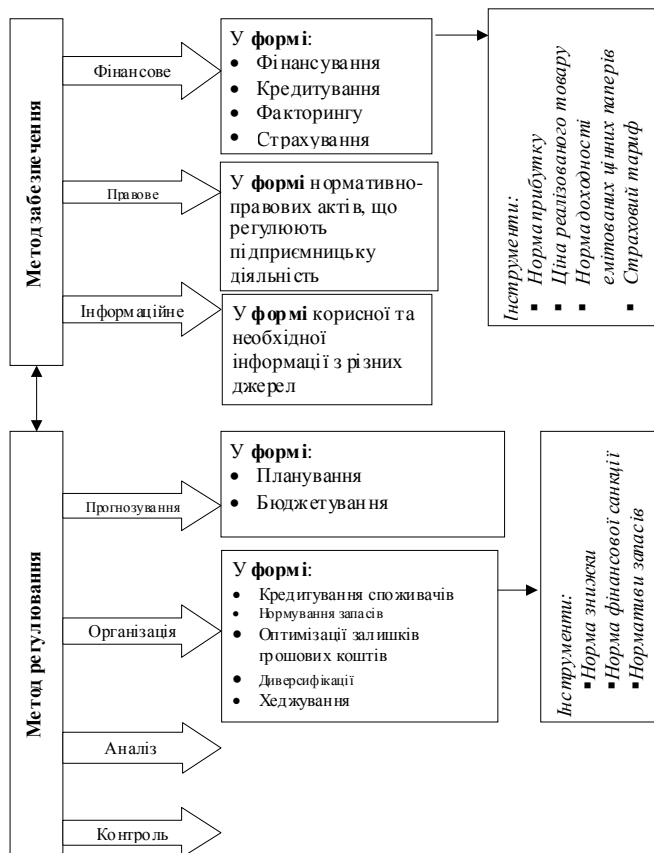

Рис. 1. Склад фінансового механізму організації функціонування оборотних коштів

для забезпечення оптимального планового рішення.

У процесі прогнозування визначаються перспективні заходи дієвості механізму організації оборотних коштів в майбутньому.

Організація механізму передбачає перспективну реалізацію впорядкованих заходів, що спрямовані на оптимізацію величини оборотних коштів, зменшення терміну їх обороту, необхідне вивільнення авансованої вартості та додаткове її залучення в оборот.

Аналіз реалізації механізму передбачає вивчення його внутрішніх складових в єдності та взаємодії. Він спрямований на визначення недоліків на шляху організації механізму та переваг його функ-

ціонування (резерви покращення організації); їх синтезу для встановлення можливих шляхів покращення процесу реалізації. В ході аналізу необхідно досліджувати відповідність змісту елементів механізму диктованим умовам зовнішнього середовища, адже сталість застосовуваних методів чи інструментів механізму при змінних умовах економічного середовища дезактивує усю діяльність та не призводить до бажаного результату. За допомогою аналізу визначається ступінь відповідності застосованих інструментів у механізмі до очікуваних результатів. У випадку виявленої невідповідності необхідно здійснювати корекцію інструментів і, якщо необхідно, форм та методів. Як уже згадувалось – аналіз дозволяє не тільки виявити недоліки в реалізації механізму, а також вказати обґрунтований шлях вірного його розвитку.

Ефективна реалізація методу регулювання неможлива без контролю. В процесі попереднього контролю перевіряється кількість та якість ресурсів до того часу, коли вони будуть авансовані як оборотні кошти, адже від вхідних характеристик ресурсів (якісних та кількісних) залежить результативність їх обороту. Оперативний контроль передбачає перевірку поточної організації функціонування оборотних коштів. Особливе місце тут посідає зворотній зв'язок – виявлення відхилень передається контролером управління, який, в свою чергу, інструктує виконавця щодо можливостей усунення недоліків. Завданням заключного контролю є визначення результатів організації функціону-

вання оборотних коштів. Контроль відіграє значну роль у плануванні майбутньої діяльності, дозволяючи враховувати недоліки, які були виявлені в процесі організації оборотних коштів.

Слід відзначити, що такі складові методу регулювання як аналіз та контроль не мають конкретно виражених форм реалізації, проте вони застосовуються не тільки для регулювання, а й для забезпечення.

Звідси, аналізі контроль слід віднести до так званих детермінант корекції механізму, тобто чинників за допомогою яких можливий вплив на увесь механізм для його корегування. Детермінанти корекції дозволяють підлаштувати роботу механізму до умов господарювання, оскільки ідентифікують стан та спрямовують на вірний шлях розвитку.

В досліджуваному механізмі вказані методи є взаємозалежні; це означає, що забезпечення повинно бути регульованим, а регулювання – забезпеченим усім необхідним для виконання покладених функцій.

Форма, як складова механізму, виражає зовнішній вигляд реалізації його функціонування та реалізації методу зокрема.

Фінансове забезпечення здійснюється у формах: фінансування, кредитування, факторингу та страхування, що покликані забезпечити безперервність діяльності.

Зміст фінансування полягає у формуванні необхідних грошових коштів (фінансових ресурсів) для авансування в діяльність, які розподіляються на внутрішні (фінансування "inside") та зовнішні (фінансування "outside").

Фінансування "inside" відбувається шляхом генерування доходів від основного виду діяльності (виручка від реалізації) та додаткових (наприклад, реалізація непотрібних основних засобів, запасів, позареалізаційні доходи тощо). Фінансування "outside" здійснюється у вигляді грошових надходжень як безповоротної

допомоги від підприємств, установ, організацій; бюджетних асигнувань; інших грошових надходжень. Підприємству необхідно забезпечувати фінансування діяльності в більшій мірі за допомогою внутрішніх надходжень з метою утримання статусу фінансової незалежності.

В процесі кредитування перерозподіляються тимчасово вільні грошові кошти інших суб'єктів господарювання. Кредитування підприємств здійснюється як у грошовій формі (позички фінансово кредитних установ), так і в товарній (комерційний кредит постачальника). В сучасних умовах господарювання комерційний кредит, як форма фінансового забезпечення, складає вагому його частку. Найважливішими чинниками, що визначають ефективність кредиту для підприємства є його термін та обсяг позички.

Належне місце в організації оборотних коштів необхідно виділити факторингу та прямому страхуванню, які пов'язані із можливістю забезпечення грошових надходжень від фактор-фірми або страховика в зв'язку з платіжною неспроможністю споживача. В контексті страхування мова ведеться про страхове забезпечення надходження коштів від реалізованих товарів або страхування відповідальності з виплати зобов'язань постачальнику; страхувати також можна і запаси на випадок псування, знищення тощо.

Необхідність фінансового забезпечення у формі страхування продиктована сучасними умовами господарювання, яким притаманний ризиковий характер прийняття управлінських рішень. Саме в таких умовах має місце невизначеність ситуації, яка повинна прийматись до уваги при організації діяльності. Згідно з максимою економіки – чим вищий дохід, тим вищий ризик, суб'єкт господарювання вдається до страхування для локації ризику із страховиком і збереження встановленого рівня доходності.

При локації ризику страхувальник сплачує кошти за страховий захист, оцінюючи альтернативу між затратами на зменшення ризику та вигодами від його прийняття. В організації власної діяльності господарюючі суб'єкти віддають перевагу менш ризикованому варіанту при рівних затратах.

Отже, страхування в механізмі ефективно організації функціонування оборотних коштів передбачає сплату страхових внесків з метою оптимізації обороту через зняття та локацію ризику для забезпечення неперервності діяльності.

Правове та інформаційне забезпечення реалізується у вигляді нормативно-правових актів, які регулюють підприємницьку діяльність, та корисній і необхідній інформації з різних джерел.

Складовими формами прогнозування є планування і бюджетування на підприємстві, їх зміст ґрунтується на встановленні конкретного обсягу грошових надходжень на підприємство та їх збалансування з видатками.

Основною метою планування надходжень та здійснення видатків є забезпечення ефективної організації оборотних коштів. Планування пов'язано із запобіганням невірних дій та заходів, зменшенням невикористаних можливостей в процесі організації тощо. У процесі планування визначаються основні пріоритети функціонування господарюючого суб'єкта у майбутньому.

Основні напрямки планування: визначення величини авансованої вартості (оборотних активів та джерела їх формування); обсягу товарів, що реалізуються в кредит; здійснення короткострокових фінансових інвестицій; розмірів та часу комерційного кредиту постачальників (на договірних умовах); визначення резервів оптимізації обороту авансованої вартості тощо.

За допомогою планування визначаються: шляхи синхронізації надходжень та виплат грошових коштів; пріоритетні

платежі підприємства, виходячи з критерію впливовості на результативність функціонування механізму; шляхи забезпечення платоспроможності підприємства тощо.

Процес планування включає наступні етапи: оцінка стану господарюючого суб'єкта; розробка загальної стратегії розвитку; складання планів на перспективу; бюджетування (короткострокове планування з фіксацією та координацією конкретних показників).

Серед необхідних та основних принципів планування необхідно відзначити наступні: системної єдності, гнучкості, неперервності, точності та повноти відображення надходжень та виплат, економічного використання ресурсів. Відзначені принципи повинні гармонувати з встановленими цілями підприємства та принципами організації функціонування оборотних коштів загалом [6, 193].

В механізмі розрізняють наступні методи планування: економіко-математичний, експертний (суб'єктивний), каузальний (на основі вивчення причинно-наслідкових зв'язків) та нормативний. В ході планування необхідно враховувати невизначеність майбутнього, ступінь ризику, недоліки організації механізму в минулому та інше.

Планування в організації оборотних коштів передбачає складання планів, що стосуються надходження коштів (календар реалізації товарів, інкасація дебіторської заборгованості, надходження коштів від короткострокових інвестиційних вкладень) та виплати коштів (виплати позичок, повернення кредиторської заборгованості, здійснення короткострокових інвестицій, календар формування запасів тощо).

Важливим моментом планування надходжень та виплати коштів є визначення термінів та розмірів платежів, в ході якого відбувається визначення чистих грошових потоків та необхідний касовий залишок.

Бюджетування представляє собою короткостроковий план надходжень та виплат грошових коштів (як правило, місячний). Бюджети в організації оборотних коштів є гнучкими, оскільки вони прив'язані до зміни обсягу товарообороту. Основним орієнтиром бюджетування в організації оборотних коштів є показники платоспроможності та фінансової стійкості, які залежать від терміну обороту авансованої вартості. В процесі бюджетування обов'язковим є врахування наступних положень:

- у окремих споживачів виникають проблеми з платіжними засобами, тому слід враховувати ймовірність невиконання коштів за отриманим товаром;
- оплата товару без відстрочки платежу не означає надходження коштів на розрахунковий рахунок миттєво, а залежить від особливостей банківської системи (як правило, кошти зараховуються на рахунок на наступний робочий день або в міру обробки платіжних документів банком та на підприємстві);
- в процесі продажу та купівлі товарів можлива наявність бракованої продукції, яка буде повернена;
- слід приймати до уваги адекватний діапазон ймовірних результатів, аніж встановлювати та орієнтуватися виключно на один очікуваний результат;
- кінцевий бюджет не може бути догмою і підлягає постійному перегляду [11, 499].

Кредитування споживачів в процесі організації оборотних коштів застосовується для активізації продажів тією мірою, в якій це дозволяє оптимізувати оборот вартості та максимізувати прибуток. Для досягнення визначеної мети за допомогою кредитування споживачів необхідно враховувати міру збільшення доходності підприємства та рівень ризику,

який пов'язаний з витратами на обслуговування дебіторської заборгованості. До таких витрат слід віднести: витрати на фінансування, управління, плату за отриману позичку та витрати в зв'язку з несвоєчасною оплатою тощо. В процесі кредитування підприємство оперує знижкою з ціни товару, періодом надання знижки та строком кредитування; разом з цим слід враховувати вплив кредитування на потоки грошових коштів, вартість капіталу, зростання обсягів продаж та кредитоспроможність. Важливим є встановлення терміну запізнення оплати товару споживачем та процедури повернення кредиту, що здійснює вагомий вплив на вищепераховані показники.

Основною метою нормування запасів є оптимізація: витрат на управління постачанням, утримання запасів та транспорт; непродуктивних витрат (втрачені можливості отримання додаткової вигоди від "замороження" грошових коштів в надлишкових запасах) і максимізацію вигоди в майбутньому. Нормування запасів в процесі організації функціонування оборотних коштів дозволяє оптимізувати тривалість операційного циклу та розміри авансованих коштів.

Реалізація методу регулювання в організації оборотних коштів відбувається також у вигляді оптимізації залишків грошових коштів, з метою підтримки платоспроможності, мінімізації ризику неплатежів і ризику недостатнього запасу готівки та ефективного використання залишків грошових коштів. За допомогою оптимізації залишків готівки визначається необхідний та корисний її рівень; ця форма регулювання дозволяє акцентувати увагу на "непрацюючих" коштах, які не приносять вигоди (не підвищують доходності та вартості підприємства). При наявності надлишку грошових коштів їх можна інвестувати на короткий термін або використати з іншою метою (наприклад, збільшення спекулятивного обсягу запаса-

сів) з врахуванням рівня ризику, надійності повернення коштів та достатньої доходності. Нестача грошових коштів може призвести до зупинки діяльності. При дуже малому запасі грошових коштів підприємство неспроможне буде скористатись вигідними умовами знижок поставальників, не зможе придбати товари за низькими цінами тощо. В цьому випадку необхідно зменшувати портфельні інвестиції, укладати кредитні угоди, реалізувати надлишкові запаси з метою збільшення обсягу фінансових ресурсів.

Як вже було згадано вище, у випадку ризикового характеру діяльності необхідно вдаватись до страхування з метою розподілу та зменшення ймовірності настання негативних наслідків. Що стосується методу регулювання, то для зменшення ризику застосовують хеджування та диверсифікацію. Хеджування – на відміну від страхування, де має місце сплата страхових внесків для збереження рівня доходності та зниження рівня ризику – передбачає зниження ризику при відмові від отримання додаткового доходу. Диверсифікація означає розширення бази розподілу авансованої вартості з врахуванням доходності оборотних активів та найбільш вигідних джерел їх формування, розширення клієнтури та поставальників.

Як відомо, інструмент (важіль) є засобом реалізації кожного механізму, зокрема сюди слід відносити норму, норматив, тариф тощо. Застосування інструменту призводить до зміни регульованого об'єкту.

Окремі науковці зазначають, що "важелем" є використанням запозичених грошових коштів в діяльності компанії за допомогою яких керівництво вирішує проблеми фінансування виробничої діяльності [1, 132].

На нашу думку, розгляд цього терміну з такої позиції дещо звужує розуміння його змісту, а також обмежує сферу застосування і можливість підвищення

ефективності діяльності. Під важелем необхідно розуміти ширше поняття, а не тільки величину запозичених коштів, оскільки вибір термінології "важіль" запозичений із технічних наук, коли при його застосуванні вдається збільшити прикладену силу [1, 132].

Слід розрізняти важелі забезпечення (норма прибутку, ціна товару, норма доходності емітованих цінних паперів) та регулювання (норма знижки або дисконт, норматив запасів та норма фінансової санкції).

В процесі організації оборотних коштів необхідно розрізняти важелі як способи формування грошового фонду (норма прибутку, ціна товару, норма доходності емітованих цінних паперів, норматив запасів) та як способи стимулювання формування грошового фонду (норма знижки, норма фінансової санкції).

Отже, важіль проявляє свою сутність в процесі формування грошового фонду. Наприклад, залежно від рівня прибутку у товарі підприємство отримує більше або менше виручки, чим справляє вплив на термін обороту авансованої вартості; ціна реалізованого товару – близький за змістом інструмент до норми прибутку (включає необхідну та додану вартість).

Норма доходності емітованих цінних паперів виступає інструментом для регулювання розміру власних оборотних коштів. Особливу вагу має цей інструмент на стадії формування грошового капіталу підприємства на початку діяльності; чим вища норма, тим швидше можливо сформувати власний грошовий фонд, який забезпечить фінансову стійкість. З іншого боку, слід пам'ятати про зв'язок доданої вартості та дивідендів, як її частини, тобто висока норма доходності цінних паперів є причиною збільшення доданої вартості і зниження терміну обороту оборотних коштів.

Норматив запасів вказує на необхідну і корисну величину формування грошових

коштів, щоб авансувати їх у запаси з найбільшою вигодою; невірне визначення нормативу запасів або недотримання обсягів авансованої вартості відповідно нормативу говорить про неефективну організацію функціонування оборотних коштів.

Під час страхування в основі сплати страхового внеску лежить страховий тариф, який хоча встановлюється страховиком, але враховується страхувальником для визначення доцільності страхування при порівнянні доходів та можливих втрат; тут же слід враховувати величину страхової суми.

Дисконт дозволяє скоротити термін обороту оборотних коштів і тим самим збільшити частоту грошових надходжень, проте втратити на отриманні доходу. Дуже важливим при визначенні знижки є врахування характеру попиту на товар, враховуючи, що чим більш еластичний попит, тим більше підстав для використання знижки для стимулювання продажів.

Норма фінансової санкції стимулює притік грошових коштів через небажання споживача сплачувати штрафні санкції при несвоєчасній або неповній сплаті за товар. Визначається ця норма величиною прямих збитків або втраченою вигодою від можливості проведення операції.

В процесі реалізації механізму найбільш гнучким його елементом є інструмент, а найстійкішим – метод. Це пояснюється тим, що при зміні умов господарювання (будь-яких інших необхідних змінах) для адаптації, найлегше змінити напрямок дії, додати або скасувати будь-який застосований інструмент. Зміна методу забезпечення реалізації механізму є набагато складнішим процесом і вимагає значних витрат часу.

Необхідною умовою забезпечення дієвості механізму є комбінування методів, форм та інструментів в єдиному цілому (механізмі), злагодженість зв'язків все-

редині нього; раціоналізація способу організації механізму, що означає його спрямування на високі результати функціонування.

Ступінь ефективності реалізації механізму визначається показниками та критеріями результативності. До показників результативності організації механізму слід віднести: термін обороту авансованої вартості у формі оборотних коштів та кількість оборотів за досліджуваний період; завантаженість оборотних активів та їх рентабельність. Усі показники обов'язково мають розглядатись як взаємозалежні і як такі, що детермінують один одного. Необхідно, також, врахувати вплив організації оборотних коштів на фінансовий стан підприємства, який в даному випадку відображається в показниках платоспроможності та фінансової стійкості (відносно оборотних коштів). Основними критеріями результативності механізму є: вчасно сформований фонд оплати праці та фонд дивідендів; вчасне та повне виконання зобов'язань перед державною казною, постачальниками та кредиторами.

Підсумовуючи результати дослідження, необхідно відзначити нагальну потребу у створенні та обґрунтуванні функціонування фінансового механізму організації оборотних коштів як сукупності конкретних фінансово-економічних методів організації руху авансованої вартості у формі оборотних коштів, що реалізуються за допомогою різноманітних фінансово-економічних форм та інструментів.

Висвітлений аспект створення цілісного фінансового механізму організації оборотних коштів та подальше вдосконалення його дієвості сприятиме досягненню більш результативної організації оборотних коштів в практичній діяльності, а в науковій сфері – поглибленню і розширенню набутих знань та генерації нових.

Література

1. Бланк И. А. Управление активами. – К.: "Ника-Центр", 2000. – 720 с.
2. Боди Зви, Мертон Роберт. Финансы: Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. – 592 с.
3. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Полный курс: Т. 2. / Пер. с англ. под ред. В. В. Ковалева. СПб.: Экономическая школа, 2004. – 669 с.
4. ВанХорнДж.К.,ВаховичДж.К. Основы финансового менеджмента. – 11-е издание. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2001. – 992 с.
5. Государственные финансы: учеб. пособие для студентов экон. вузов и фак. / В. М. Федосов, Л. Д. Буряк, Д. Д. Бутаков и др.; Под ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника и В. Н. Суторминой. – К.: Лыбидь, 1991. – 276 с.
6. Доманіцький В. В. Суспільне призначення оборотних коштів та принципи їх організації на підприємствах в сучасних умовах господарювання // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 6 – Ч. 2. – С. 192–194.
7. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
8. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 473 с.
9. Финансы предприятий. Учебник / Под ред. М. В. Романовского. – СПб.: "Издательский дом "Бизнес-пресса", 2000. – 528 с.
10. Фінанси: вишкіл студії. Навчальний посібник / За ред. д. е. н., проф. Юрія С. І. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.
11. Ченг Ф. Ли, Джозеф И. Финнерти. Финансы корпораций: теория, методы и практика. Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 686 с.